

 НАУКОВЕ ЖИТТЯ

Андрєєв В. М.

доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри
всесвітньої історії та історіографії, Херсонський державний
університет
(Україна, Херсон), gileya.org.ua@gmail.com

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ

**Кривошеї Ірини "НЕУРЯДОВА СТАРШИНА
Української козацької держави (XVII–XVIII ст.)"**

(К. : Видавничий дім ДМИТРА БУРАГО, 2014.

– Т. 1. – 616 с.)

Українське сьогодні актуалізує проблему еліти на національному та регіональному рівнях. Запізніле її становлення з постійними конфліктами, якими занебдуються національні інтереси, привело Україну до безлічі проблем. Історія засвідчує неодноразові спроби подолання українським народом замкненого кола і щоразу ключову, на жаль, негативну роль відіграла провідна верства. Протягом XVII–XVIII ст. провідником українського народу виступала козацька старшина.

Рецензована монографія досліджує історію невід'ємної складової козацької старшини – неурядової старшини козацької держави XVII–XVIII ст. Узагальнені праці істориків, які розглядали різноманітні проблеми історії того періоду, зазвичай містять лише окремі тези в частині соціальної структури щодо старшини не на урядах. Як правило, посилаються при цьому на відому працю діаспорного вченого Л. Окіншевича. Тому дослідження історії неурядової старшини вже давно на часі, особливо зважаючи на активну спрямованість українських дослідників на тематику козацької старшини загалом.

Важливим бачиться підхід автора до висвітлення теми шляхом персоніфікації неурядової старшини. Реалізувався він у численних додатках, що містять компути товариства різних рангів усіх полків. Встановленню особового складу та різних аспектів функціонування неурядової старшини на всіх етапах її існування сприяла широка джерельна база, задіяна дослідницею. Лише перелік рукописних документів з українських, російських та польських архів складає 1410 позицій. Також використано значний комплекс виданих джерел та дослідження на вказану чи суміжну тематику українських і польських істориків.

Авторка, досліджуючи історію неурядової старшини, виходила з тези про її неоднорідність й навіть певну відмінність на різних історичних етапах. При цьому в неурядовій старшині виділено чотири основні спільноти. Окремо розглянуто становлення та еволюцію значного товариства військового/ товариства військового. Саме під такою назвою функціонувала неурядова старшина Української козацької держави XVII – першої чверті XVIII ст. Дослідниці вдалося з'ясувати ієрархію і структуру значного товариства XVII ст., означити відмінність у підпорядкуванні, права і функціональні обов'язки. Автор запропонувала ідею розгляду терміну

“значний товариш військового/ товариш військового” як узагальненого військового звання тієї доби, яке носила вся козацька старшина (урядники і неурядова). Вперше досліджено спільноту “значне товариство сотні” як окрему частину значного товариства, що займала нижчий щабель ієрархії неурядової старшини XVII – початку XVIII ст.

Виділивши в межах неурядової старшини чотири основні спільноти (значне товариство/військове, бунчукове товариство, значкове товариство та військово товариство), дослідниця дала визначення кожній з них. Запропоновано й дефініцію терміну “неурядова старшина”. Це стало важливим внеском у розроблення заявленої теми, адже раніше історіографія не пропонувала чітких формулювань.

Автору вдалося чітко визначити період і механізм переходу неурядової старшини від традиційних звань значного товариша військового, товариша військового, товариша полку, товариша сотні до постійних чинів. На її думку таким часом стало гетьманування І. Скоропадського. Сталість чинів визначалася записом до компути та, з часом, отриманням на чин універсалів. Бунчукові товариші отримували універсали гетьмана або патенти центральних установ, значкові товариші – універсали полковників.

Історик обгрунтувала тезу, що в часи І. Скоропадського сформувалися два основні чини неурядової старшини (бунчукове і військово товариства), а третій (військово товариство) постав на виклик часу лише з 1740 р. і зайняв середнє місце в ієрархії. Простежено еволюцію статусу всіх спільнот неурядової старшини.

Дослідниця не лише встановила персональний склад різних рангів неурядової старшини, а й прослідкувала його динаміку. Це засвідчило яскраві прояви непотизму в середовищі неурядової старшини XVIII ст. Багато уваги також присвячено встановленню кількості товариства у полках та її динаміці. Завдяки комплексним архівним джерелам, насамперед присягам, компутам і ревізіям, авторці вдалося встановити кількість і персональний склад бунчукового товариства ледь не порічно на проміжку 1718–1732 рр. і з певним інтервалом до 1763 р. включно. Цифровий матеріал проаналізовано і викладено в таблицях у тексті додатках. Загалом у шести додатках вміщено 48 таблиць.

Важливе місце в дослідженні зайняла проблема економічної спроможності всіх розрядів неурядової старшини до несення служби. Така увага пояснюється принципом несення служби з власної маєтності. Особливо цікаві дані отримані дослідницею щодо статків вищого рангу неурядової старшини – бунчукового товариства. Задіяні комплексні документи з інформацією про власність чи заможність дозволили авторці відійти від поширеного в історіографії уявлення про більшість бунчукових товаришів як дуже заможних людей. За її підрахунками протягом існування чину бунчукових кі-

лькість найбагатших скоротилася від 30% загалу товариства на початку століття до 15% в його середині. А самі багаті й впливові бунчукові товариші становили всього 5%. Подібні опрацювання здійснено й щодо інших чинів неурядової старшини.

Чимало уваги в дослідженні присвячено змін, що спіткали неурядову старшину з 1764 р. Простежуються відміни в статусі порівняно з попереднім періодом, аналізуються кількісні показники та вплив на становище чинів неурядової старшини процесів ліквідації козацької автономії.

У монографії детально розглядаються основні функції всіх спільнот, що склали неурядову старшину. В межах шести функцій для кожної групи виділено виконувани їй представниками службові доручення.

Безумовно, І. Кривошея вирішила поставлені завдання і її монографія є актуальним і комплексним дослідженням історії неурядової старшини Української козацької держави XVII-XVIII ст.

Andreev V. M., Doctor of Historical Sciences, Professor, Head of the Department of World History and Historiography, Kherson State University (Ukraine, Kherson), gileya.org.ua@gmail.com

Review of the monography: Kryvosheya Iryna. Neuryadova starshina of the Ukraine Cossack state (17-18 centuries). – К.: Дмитро Бурого's publishing house, 2014. – Т. 1. – 616 p.

Андреев В. Н., доктор исторических наук, профессор, заведующий кафедрой всемирной истории и историографии, Херсонский государственный университет (Украина, Херсон), gileya.org.ua@gmail.com

Рецензия на монографию: Кривошея Ирина. Неурядовая старшина Украинского казачьего государства (XVII–XVIII в.): монография. – К.: Издательский дом Дмитрия Бурого, 2014. – Т. 1. – 616 с.

* * *

Журжа І.В.

кандидат історичних наук, заступник завідувача кафедри міжнародних відносин та міжнародної інформації, Міжрегіональна Академія управління персоналом (Україна, Київ), izhurzha@mail.ru

ЗА ЛАШТУНКАМИ БІЛОГО ДОМУ: ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ США ЩОДО СРСР ПЕРІОДУ ПРАВЛІННЯ АДМІНІСТРАЦІЇ Р.РЕЙГАНА (1981–1989).

(РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ: КРИСЕНКО Д.С. ЗА ЛАШТУНКАМИ БІЛОГО ДОМУ: ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИКИ США ЩОДО СРСР ПЕРІОДУ ПРАВЛІННЯ АДМІНІСТРАЦІЇ Р.РЕЙГАНА (1981–1989) / ДМИТРО СЕРГІЙОВИЧ КРИСЕНКО. – Біла Церква: Вид-во Пшонківського О.В., 2014. – 500 с.)

Видана у Білій Церкві у 2014 році видавництвом О.В. Пшонківського, яке спеціалізується на публікації літератури історичної тематики, монографія доцента кафедри міжнародних відносин і міжнародної інформації Міжрегіональної Академії управління персоналом, Крисенка Дмитра Сергійовича, є одним із небагатьох вітчизняних досліджень, присвячених історії “холодної війни”.

Сполучені Штати Америки з’явилися на політичній карті світу порівняно нещодавно, однак за два з половиною століття свого існування ця держава перетворилася на одного з основних гравців світової шахівниці, потіснивши багатьох “кокосів минулого”. Про те, як колишні імперські колонії самі перетворювалися на імперію, неодмінно “натикаючись” на вплив Росії/СРСР,

як воювали за права людини, як створювалося та примножувалося національне багатство та як з’явилася на світ нинішня Америка – про все це та багато іншого розповідається у цій книзі. У центрі уваги автора – постать Р.Рейгана, мотиви його курсу щодо СРСР та широка панорама життя американського суспільства 1980-х років.

Даючи оцінку рецензованій роботі, підкреслимо амбітність завдань, які ставив перед собою автор, прагнучи не лише змалювати контекст і подати хронологію подій двосторонніх відносин США та СРСР, але, передусім, виявити ті приховані механізми та рушійні сили, що цей контекст визначали. Зазначимо, що досягнення цих цілей є вельми непростим завданням, з огляду на те, що методологічний апарат сучасних наук про суспільство був створений у епоху, соціально-політичні механізми якої пішли у минуле. Громадянське суспільство та політична система, які є предметом соціології, політології, та історії міжнародних відносин зазнали еволюції, що докорінно змінила їхню сутність. Реальна влада – завжди таємна, і для її аналізу на сьогодні не існує адекватного категоріального апарату. Неможливо йти у майбутнє, користуючись відмерлою “сіткою” наук про суспільство та його історичний розвиток. Розуміючи це, значну частину своєї роботи Д.С. Крисенко приділив методології, що дозволяє здійснювати аналіз історії міжнародних відносин.

Зазначимо й те, що стилістика та логіка викладення матеріалу монографії нагадують детектив, адже висновки та узагальнення, крім широкого кола джерел і опублікованих матеріалів органів влади Америки, зроблені на підставі опосередкованих доказів. Автору вдалося простежити та надзвичайно детально змалювати наповненість відносин двох держав з моменту появи США у якості суверенної політичної даності. Д.С. Крисенко переконливо доводить, що виділення Фултонської промови 1946 року в якості початкової точки “холодної війни” має вельми умовний характер. Прикметно те, що назву цього конфлікту він вживає з великої літери та без лапок (Холодна війна), тоді як переважна більшість авторів пострадянського простору подає цю дефініцію в лапках, тим самим підкреслюючи умовність та символічний характер конфронтації [3, с. 469].

Протистояння двох держав має історичне коріння, що сягає зламу XIX та XX століть, тобто періоду становлення США в якості однієї з провідних держав світу та виходу їх інтересів поза межі Західної півкулі. Втім, автор доводить, що “холодна війна” являє, по суті, один із вимірів світової дихотомії “Схід–Захід” і “Суша–Море”, що властива світу з моменту появи перших цивілізацій. Між цими мегасвітами існує баланс, в рамках якого чергуються періоди наступу та відступу. Ця ж закономірність цілком есплікується і на взаємини Росії та Америки. Початкова позитивна спрямованість відносин двох сторін змінилася періодом конфлікту, всередині якого фази напруження змінювалися фазами розрядки. Поза сумнівами, при чергуванні республіканських і демократичних адміністрацій, Білий дім зберігав спадковість національних інтересів і пріоритетів щодо СРСР. Проте початок 1980-х років увійшов в історію як найбільш небезпечний період